

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi/The Journal of International Social Research

Cilt: 14 Sayı: 79 Ağustos 2021 & Volume: 14 Issue: 79 August 2021

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

İZNİK MÜZESİ'NDEN YAYIMLANMAMIŞ BİR PORTRİ BAŞ

AN UNPUBLISHED PORTRAIT HEAD FROM İZNIK MUSEUM

Yaşar Arlı*

Öz

Resmî portrelerden esinlenerek ortaya konulan özel portrelerin tarihlendirilebilmesindeki en önemli husus saç stilidir. İznik Müzesi'nde korunan ve günümüze kadar da yayımlanmamış portre baştaki saç stili irdelendiğinde alın üzerindeki hacimli ve kısa saç buklelerinin alnın sağ kısmında çatal motifi oluşturduğu görülmektedir. Bu çatal motifinden birbiri ardına sola doğru taranan saç buklelerinin uç kısmı da dalgalıdır. Bu saç stili de Iulius - Claudiuslar Hanedanlığı dönemine özgüdür. MÖ 27 yılından başlayıp, MS 68 yılına kadar varlığını sürdüren bu hanedanlık dönemindeki saç stili, IV. tip Nero portrelerine kadar koruna gelmiştir. Kısa ve hacimli saç buklelerinin alnın merkezinde ya da alnın merkezinin sağında veya solunda oluşturdukları çatal motifi, Nero'nun IV. portrelerinin ortaya çıktığı MS 65 yıllarına kadar devam ettirilmiştir. Çatal motifiyle birlikte Nero portrelerine kadar ki süreçte kerpeten ağız olarak da bilinen karşılıklı birbirinin tekrarı niteliğindeki saç bukleleriyle şekillendirilmiş saç perçemi de bu hanedanlık döneminin tanımlanabilmesindeki önemli stilistik özelliklerindedir. Saç stilinden dolayı doğrudan hanedanlık önerisi getirilebilen erkek başı, portresi yapılan kişinin karakteristik özelliklerinin gerçekçi aktarılmasından dolayı da özele indirgenmiş ve Claudius dönemi önerisi getirilmiştir; çünkü Claudius dönemi haricinde bu hanedanlık içerisinde portresi yapılan kişilerin karakteristik özelliklerinin idealize edilerek aktarıldığı bilinmektedir. 51 yaşında tahta geçen imparator ise halk ile olan bağını güçlü tutmak ve halktan olduğunu da ispatlamak için portrelerinde idealizmden uzak durmuştur. Ele alınan İznik eserinde de saç stilinin bu hanedanlık dönemine özgü iken karakteristik özelliklerin de gerçekçi aktarılması, eserin Iulius - Claudiuslar Hanedanlığı imparatorlarından Claudius dönemine tarihlendirilmesini mümkün kılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İznik Müzesi, Portre, Erkek başı, Saç stili, Claudius dönemi.

Abstract

Hairstyle is the most important factor in dating private portraits inspired by official portraits. When the head hair style of the portrait, which is preserved in Iznik Museum and has not been published until today, is examined, it is seen that the voluminous and short hair tresses on the forehead form a bifurcation motif on the right part of the forehead. The ends of the hair tresses, which are combed to the left one after another from this bifurcation motif, are also wavy. This hairstyle is also unique to the period of Julio-Claudian Dynasty. The hairstyle of this dynasty, which started from 27 BC and continued until 68 AD, has been preserved up to IVth type portraits of Nero. The bifurcation motif formed by short and voluminous hair tresses in the center of the forehead or on the right or left of the center of the forehead, was continued until 65 AD, when IVth type portraits of Nero emerged. Along with the bifurcation motif, the hair forelock, which was shaped with hair tresses that are mutually repetitive, also known as pliers mouth in the process until the Nero portraits, is one of the important stylistic characteristics in defining this dynasty period. The man head, which can be directly suggested as a dynasty due to its hairstyle, has been reduced to private due to the realistic transfer of the characteristic features of the person portrayed, and a proposal for the Claudius period has been made; because, it is known that the characteristic features of the people who were portrayed in this dynasty apart from the Claudius period were idealized and transferred. The emperor, who came to the throne at the age of 51, stayed away from idealism in his portraits to keep his bond with the public strong and to prove that he was from the public. While the hair style in Iznik piece was unique to this dynasty, the realistic transfer of the characteristic features made it possible to date the piece to the period of Claudius, one of the emperors of the Julio-Claudian Dynasty.

Keywords: Iznik Museum, Portrait, Man head, Hair style, Claudian period.

1. GİRİŞ

Anadolu'daki Roma İmparatorluk dönemi portre sanatı alanındaki en kapsamlı çalışmalar 1966 (İnan-Rosenbaum, 1966) ve 1979 (İnan-Rosenbaum, 1979) yıllarında J. İnan ve E. A. Rosenbaum'un birlikte yayımladıkları iki önemli çalışmadır. Bu çalışmalardan ilki İngilizce olarak yayımlanmış olup, diğeri ise Almanca'dır. Her iki eserin Türkçe başlığı da "Küçük Asya'daki Roma ve Erken Bizans Portre Heykelleri"dir. Bu iki önemli çalışmalardan sonra R. Özgan "Roma Portre Sanatı I (Özgan, 2013a), II (Özgan, 2013b) ve III (Özgan, 2015)" olmak üzere üç çalışma kaleme almıştır. Özellikle dili açısından oldukça önemli olan bu çalışmalarda, Anadolu kökenli bazı heykeltıraşlık eserlerine yer verilmiş olunmasına rağmen genelde yurt dışı kaynaklı eserler daha yoğundur. Bu çalışmalar dışında 2012 yılında S. Erkoç'un (Erkoç, 2012) tamamladığı "Anadolu'da Iulius - Claudiuslar Hanedanlığı Dönemi Portre Sanatı" adlı çalışma da irdelenen eserin verildiği dönem açısından oldukça kıymetlidir. Günümüze kadar yayımlanan bu çalışmalarda kaleme alınmayan erkek başı, İznik Müzesi'nde korunmakta ve buluntu yeri bilinmemektedir. Korunduğu müzeden yola çıkılarak o bölgenin eseri olduğu düşünülen ve o bölgenin plastik sanatını yorumlamak amacıyla irdelenen portre başın sırasıyla durum ve tanımı gerçekleştirilerek değerlendirmede bulunulmuştur. Uluslararası portre araştırmacılığı disiplindeki çalışma metoduna bağlı kalınarak heykeltıraşlık eserine, kimlik ve dönem önerisi getirilmiştir. Dönem önerisi getirilebilmesi için de öncelikli olarak erkek başındaki saç stili tanımlanarak Iulius - Claudiuslar Hanedanlığı dönemi örnekleriyle karşılaştırılmıştır. Sonrasında da yüzdeki karakteristik özelliklerin gerçekçi aktarılmasıyla da daha da özele indirgenmiş ve kesin bir tarih önerisi getirilmiştir. Saç stili ve gerçekçi aktarılan karakteristik özelliklerle Claudius dönemine tarihlendirilen erkek başı, farklı müzelerde korunan Kassel tipindeki Claudius portreleriyle birlikte çağdaş özel portrelerle de karşılaştırılmış ve yapılan irdelemeler sonucunda eser için önerilen kimlik de gerekçeleriyle açıklanmıştır. Ayrıca eserdeki plastik sanattan yola çıkılarak atölye varsayımında da bulunulmuştur.

Eserin Envanter Bilgileri

Erkek başı (Levha I).

İznik Müzesi (Env. No. 530).

Buluntu yeri bilinmiyor.

B. Y 22 cm, B. G 14 cm.

İri tanecikli beyaz mermer.

Claudius dönemi (MS 41 - 54).

Alındığı Kaynak: Yayımlanmamıştır.

Eserin Durumu

Baş, boyundan itibaren kırık ve eksik. Yüzde ve kulak uçlarında aşınma ve zedelenme söz konusu. Kaş, yanak, ağız ve çenede eksiklikler ve kopmalar mevcut. Burun kırık. Başın arka kısmı kopuk.

Eserin Tanımı

Günümüze kadar oldukça kötü durumda koruna gelen portre baş, yetişkin bir erkeğe ait olmalıdır. Alın üzerindeki kısa ve hacimli saç bukleleri, alnın sağ kısmında çatal motifi oluşturmaktadır. Çatal motifinden sola doğru taranan saç buklelerinin uç kısmı dalgalıdır. Alın gerisi ve sol kulak üzerindeki kısa ve hacimli saç bukleleri de oldukça hareketli ve yarım ay şeklindedir. Alın dar ve köşelidir. Alındaki kırışıklıklar birbirine paralel şişkin deri hatlarıyla verilmiştir. Göz pınarlarına doğru uzanan gözler, dardır. Üst göz kapağı alttakine oranla daha etlidir. Gözler uzağa ve hafif sağına doğru bakmaktadır. Göz bebeği ve iris işlenmemiştir. Kulaklar yüz anatomisine uygun olarak işlenmiştir. Elmacık kemikleri belirgin, avurtlar ise çöküktür. Ağız küçük ve hafif kapalı, dudaklar ise dolgundur. Yüz, kuru ve zayıftır. Oval yüz, çeneye doğru sivrilmiştir. Çene yağıdır. Boyun ince ve uzun olmalıdır. Portre baş, heykel ya da büstte aittir.

Eserin Değerlendirilmesi

İrdelenen eser, ilk bakışta ideal bir başı anımsatıyormuş gibi algılansa da eserdeki saç stiliyle birlikte kuru ve zayıf yüz, elmacık kemiklerinin belirgin avurtların ise çökük olması, küçük ağız ve etli dudaklar ile yüzün çeneye doğru sivrilmesi portresi yapılan kişinin karakteristik özelliklerindedir. Portre baştaki alın üzerindeki kısa ve hacimli saç buklelerinin alnın sağ kısmında çatal motifi oluşturması ve bu motiften sola doğru taranan saç buklelerinin uç kısmının dalgalı işlendiği saç stili de heykeltraşlık eserinin tarihlendirilebilmesini mümkün kılmıştır. Erkek başındaki saç stili ve diğer karakteristik özelliklerin aktarılışı, Iulius - Claudiuslar Hanedanlığı (MÖ 27 - MS 68) içerisindeki imparator Claudius'un hükümlerlik dönemi (MS 41 - 54) portreleriyle (Fittschen, 1977, 50; Erkoç, 2012, 88-89, lev. 51; Özgan, 2013a, 251-254, res. 168a-b) birlikte döneminin özel portresiyle (Erkoç, 2012, 147-148, lev. 113; Özgan, 2013a, 254-255, res. 171a-b) de benzerlik göstermektedir. Bu hanedanlık dönemi saç stili irdelendiğinde de hanedanlığın kurucu imparatoru (MÖ 27 - MS 14) Augustus (Stavridis, 1985, 347; Fittschen-Zanker, 1985, 3, lev. 4-6; Boschung, 1993a, 174, lev.101, 1) portrelerinden başlayarak kronolojik sırasıyla Tiberius (Poulsen, 1973, 82, lev. 76-77; Pollini, 2005, 60 vd.), Caligula (Vermeule, 1968, 195, res. 124; Hertel, 1982, 260, lev. 40-41; Boschung, 1989, 32 vd.), Claudius (Kreikenbom, 1992, 200-201, no. III. 65; Rose, 1997, 92-93, no. 17) ve hanedanlığın son imparatoru (MS 54 - 68) Nero'nun (Poulsen, 1951, 121, no. 2; Boschung, 1993a, 76-77) IV. tip portrelerine (MS 65) kadar devam eden alın merkezinde ya da alın merkezinin sağında veya solunda yer alan çatal motifi görülmektedir (Delbrück, 1912, 48, lev. 35; Heintze, 1961, 9-10, 19, lev. 14; Hiesinger, 1975, lev. 17, res. 9-11; Bergmann-Zanker, 1981, 331-332, res. 11a-c; Özgan, 2013a, 262-263, res. 178a-c). Ayrıca Augustus (Schmaltz, 1986, 215, 225, lev. 83.2, 87.1, 90.1, 94.2), (MS 14 - 37) Tiberius (Boschung, 1993b, 57), (MS 37 - 41) Caligula (Vermeule, 1968, 195, res. 124) ve Claudius (Rose, 1997, 100, no. 29, res. 97) portre örneklerinde olduğu gibi alın merkezinin genelde sağ kısmında da kerpeten ağzı olarak adlandırılan saç perçemi de yer almaktadır. Bu tanımlanabilen saç stiliyle birlikte Iulius - Claudiuslar Hanedanlığı döneminin bir diğer stilistik özelliği de portresi yapılan kişinin karakteristik özelliklerinin idealize edilerek aktarılmış olunmasıdır. Hanedanlık içerisinde yalnızca MS 41 yılında 51 yaşında iken tahta çıkan imparator Claudius'un portrelerinde, karakteristik özellikleri yaşam felsefesinden dolayı Roma idealizmden uzak gerçekçi bir şekilde aktarılmıştır (Erkoç, 2012, 23; Özgan, 2013a, 250). Erkek başındaki saç stili de Kassel tipindeki Claudius portrelerini anımsatmaktadır (Fittschen, 1977, 50; Erkoç, 2012, 88-89, lev. 51; Özgan, 2013a, 251-254, res. 168a-b). Hacimli ve kısa saç buklelerinin alnın sağ kısmında çatal motifi oluşturması ve bu çataldan sola doğru birbiri ardına taranan uç kısmı dalgalı saç bukleleriyle şekillendirilen saç stili, Afrodisias Arkeoloji Müzesi (Erkoç, 2012, 88-89, lev. 51; Özgan, 2013a, 251-254, res. 168a-b) ve Ashmolean Müzesi'nde (Massner, 1994, 162, res. 9-10) korunan Claudius portreleriyle de karşılaştırıldığında bu görüşü desteklemektedir. Aynı zamanda başın tepe ve sol kulak üzerindeki oldukça hareketli ve yarım ay şeklindeki saç bukleleri de Viyana Sanat Tarihi Müzesi'ndeki imparatorun hükümlerlik dönemine tarihlenen Claudius portresindekilerle benzerdir (Özgan, 2013a, 252, 254, res. 169). Tanımlanabilen saç stiliyle birlikte portre baştaki karakteristik özelliklerin gerçekçi bir şekilde verilmiş olunması da irdelenen eserin imparator Claudius döneminden olabileceğine işaret etmektedir (Özgan, 2013a, 251-254). Erkek başındaki saç stili ve karakteristik özelliklerin de gerçekçi aktarılması dışında portre baştaki diğer fizyonomik özellikler, imparator Claudius portreleriyle benzer değildir. İmparatorun portreleri irdelendiğinde Claudius'un yuvarlak ve geniş bir kafatasına, dörtgenimsi deri kırışıklıkları ile dolu bir alna, derine yerleştirilmiş gözler ve gözyaşı torbalarına ile yağlı ve sarkık bir gerdana sahip olduğu görülmektedir. İznik eserinde ise portresi yapılan kişinin karakteristik özelliklerin kendine has olduğu ve uygulanan saç stiliyle birlikte karakteristik özelliklerin de gerçekçi aktarılması dışında diğer fizyonomik özelliklerin benzer olmadığı görülmektedir. Bu karşılaştırmalar ve irdemeler neticesinde yorumlanan eser, Claudius portrelerinden esinlenerek yontulan ve bu döneme tarihlenen özel bir erkek portresi olmalıdır.

2. SONUÇ

Claudius dönemine tarihlenen özel erkek portresi, Kassel tipindeki Claudius portreleriyle birlikte çağdaşı özel portrelerle de karşılaştırılmıştır. Gerçekleştirilen karşılaştırmalar sonucunda da İznik eserindeki saç stili ve portresi yapılan kişinin karakteristik özelliklerinin de Roma idealizmden uzak aktarılması yorumlanan eserin, Iulius - Claudiuslar Hanedanlığı içerisindeki Claudius dönemine verilebileceğini göstermiştir. Roma İmparatorluğunun ilk hanedanlığı ve bu hanedanlığın ve imparatorluğun da kurucusu Augustus ile başlayan bu süreç, sırasıyla Tiberius, Caligula, Claudius ile devam etmiş ve hanedanlığın son imparatoru Nero'yla sonlanmıştır. Bu hanedanlık portrelerinin ayırt edilebilmesindeki en önemli stilistik

özelliklerinden biri de hiç şüphesiz kısa ve hacimli saç buklelerinin alın merkezinde ya da alın merkezin sağında veya solunda oluşturdukları çatal motifidir. Bu çatal motifi de imparator Nero'nun IV. tip portrelerine kadar sürdürülmüştür. IV. tip Nero portrelerinde ise çatal motifi ortadan kaldırılmış ve yerine alın ortasına kadar indirilen hacimli ve hareketli saç bukleleriyle tasarlanan uç kısmı dalgalı saç stili getirilmiştir. Ayrıca Nero dönemi portrelerine kadar çatal motifiyile birlikte karşılıklı birbirinin tekrarı niteliğindeki saç bukleleriyle şekillendirilmiş kerpeten ağzı şeklindeki saç perçemi de yer almaktaydı. Bu hanedanlık döneminin tanımlanabilmesindeki bir diğer stilistik özellik de Roma idealizmidir. Bu da portresi yapılan kişinin karakteristik özelliklerin güzelleştirilerek aktarılmasıydı. Hanedanlık içerisinde yalnızca imparator Claudius'un karakteristik özellikleri gerçekçi verilmiştir. Hanedanlık içerisindeki bu ayırt edici stilistik özellik de eser için kesin bir dönem önerisi yapılabilmemesini mümkün kılmıştır. Ele geçtiği kent ve yapı bağlantısı bilinmeyen; fakat İznik Müzesi'nde korunan ve günümüze kadar da yayımlanmayan erkek başı, büyük ihtimalle Nikea ya da çevresinden ele geçmiş olmalıdır. Yontulan mermerin kalitesinin düşük olması ve bunun da maliyeti düşürebilmek amacıyla çevredeki yerel malzemeden yapılmış olması yine eserin özel bir portre olabileceğini göstermektedir; çünkü resmi portreler, üstün kalitedeki mermerlerden yontulmaktaydı. Yontulan malzemenin yerel olması da eserin, yerinde bir atölyede işlendiğine işaret etmektedir. Ayrıca portre baştaki sol kulak üzerindeki saç buklelerinin işlenişi ile göz ve göz çevresindeki plastik sanatı da Hellenistik dönem izleri taşımaktadır. Bu da eserin, bu bölgedeki köklü bir atölyenin ürünü olabileceğini gösterir. Gerçekleştirilen irdelemeler ve varsayımlarla bilim dünyasına kazandırılmak istenen portre baş, tek başına Nikea ve çevresindeki Roma İmparatorluk dönemi portre sanatının yorumlanabilmesi için her ne kadar yetersiz olsa da anlaşılabilmesi için de ipuçları vermektedir. Bu yorumlamalar ışığında kaleme alınan erkek başı, Claudius dönemi eseri olmalıdır.

EK: Levha I: Özel Erkek Portresi, İznik Müzesi.

KAYNAKÇA

- Bergmann, Marianne ve Zanker, Paul (1981). 'Damnatio Memoriae' Umgearbeitete Nero und Domitiansporträts. Zur Ikonographie der Flavischen Kaiser und des Nerva. Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts, Cilt 96, s. 317-412.
- Boschung, Dietrich (1989). Die Bildnisse des Caligula. Berlin: Gebr. Mann.
- Boschung, Dietrich (1993a). Die Bildnisse des Augustus. Berlin: Gebr. Mann.
- Boschung, Dietrich (1993b). Die Bildnistypen der iulius-claudischen Kaiserfamilie. Ein kritischer Forschungsbericht. JRA, Cilt 6, s. 39-79.
- Delbrück, Richard (1912). Antike Porträts. Bonn: Marcus&Weber.
- Erkoç, Serap (2012). Anadolu'da İulius-Claudiuslar Dönemi Portre Sanatı. Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi.
- Fittschen, Klaus (1977). Katalog der antiken Skulpturen in Schloß Erbach, AF III, Berlin: Mann.
- Fittschen, Klaus ve Zanker, Paul (1985). Katalog der römischen Porträts in den Capitolinischen Museen und den anderen kommunalen Sammlungen der Stadt Rom: Band I-Text. West Germany: Mainz am Rhein.
- Fittschen, Klaus ve Zanker, Paul (1985). Katalog der römischen Porträts in den Capitolinischen Museen und den anderen kommunalen Sammlungen der Stadt Rom: Band I-Tafeln. West Germany: Mainz am Rhein.

- Heintze, Helga v. (1961). Römische Porträt-Plastik aus Sieben Jahrhunderten, Stuttgart: H. E. Günther.
- Hertel, Dieter (1982) Caligula-Bildnisse vom Typus Fasanerie in Spaien. *MM*, Cilt 23, s. 258-295.
- Hiesinger, Ulrich W. (1975). The Portraits of Nero. *AJA*, Cilt 79, s. 113-124.
- İnan, Jale ve Rosenbaum, Elisabeth A. (1966). Roman and Early Byzantine Portrait Sculpture in Asia Minor. London: Oxford University Press.
- İnan, Jale ve Rosenbaum, Elisabeth A. (1979). Römische und Frühbyzantinische Porträtplastik aus der Türkei-Text. West Germany: Philipp von Zabern, Mainz am Rhein.
- İnan, Jale ve Rosenbaum, Elisabeth A. (1979). Römische und Frühbyzantinische Porträtplastik aus der Türkei-Tafeln. West Germany: Philipp von Zabern, Mainz am Rhein.
- Kreikenbom, Detlev (1992). Griechische und Römische Kolossalporträts bis zum Späten ersten Jahrhundert nach Christus. Berlin: Walter de Gruyter.
- Massner, A. Kathrein (1994). Zum Stilwandel im Kaiserporträt claudischer Zeit. V. M. Strocka (ed.), Die Regierungszeit des Kaisers Claudius (41 - 54 n. Chr.) Umbruch oder Episode?. Mainz: Philipp von Zabern, s. 159-176.
- Özgan, Ramazan (2013a). Roma Portre Sanatı I, İstanbul: Ege Yayınları.
- Özgan, Ramazan (2013b). Roma Portre Sanatı II. İstanbul: Ege Yayınları.
- Özgan, Ramazan (2015). Roma Portre Sanatı III. İstanbul: Ege Yayınları.
- Pollini, John (2005). A New Marble head of Tiberius. Portrait typology and ideology. *Antk*, Cilt 48, s. 55-71.
- Poulsen, Vagn (1951). Nero, Britannicus and Others. *ActaArch*, Cilt 22, s. 119-135.
- Poulsen, Vagn (1973). Les Portraits Romains: République et Dynastie Julienne Volume I. Copenhagen: Glyptothek Ny Carlsberg.
- Rose, C. Brian (1997). Dynastic Commemoration and Imperial Portraiture in the Julio-Claudian Period. ABD: Cambridge University.
- Schmaltz, Bernhard (1986). Zum Augustus-Bildnis Typus Primaporta. *RM*, Cilt 93, s. 211-243.
- Stavridis, Alkmini (1985). Römische Porträts von Kindern und Jugendlichen in Griechenland. *RM*, Cilt 92, s. 334-336.
- Vermeule, Cornelius (1968). Roman Imperial Art in Greece and Asia Minor. Cambridge: Harvard University.